

Çevresel Adalet Kurmacası Fictitiousness of Environmental Justice

Sezgin TOSKA*

Öz

Bu makale, çağdaş Amerikan ekokurgu eserlerinden hareketle çevresel adalet konusunu ekoeleştirel bir bakış açısıyla göçmenler, dezavantajlı grup ve toplumlar, çevre sorunlarının sınır ötesi ve yeni nesillere aktarılışı, doğal afetler neticesinde patlak veren çevresel sorunlar ve afet sonrası iyileştirme çalışmaları gibi çevresel adaletin çeşitli boyutları üzerinden incelemeye çalışmaktadır. Çevresel adaletin birçok boyutuyla detaylıca ortaya konulması çevreyi kirletenler ile mağdurlar arasındaki ironik ve paradoksal ilişkinin anlaşılmasına da yardımcı olacaktır. Bu noktada makalenin hedeflerinden biri de ekokurgu eserlerden yola çıkarak bu tür çarpıklıkları ortaya çıkarmak ve çevre istismarının yol açtığı bir kısır döngüye dönüşmüş olan çevre tahribatına dikkat çekmektir. Bu bağlamda seçilen Amerikan ekokurgu eserlerinin çevresel adaletsizliğin birinci derecede sorumlusu olan yapı, kurum ya da kuruluşları ekokurgunun kendi kurmaca dünyasında kesin bir dille eleştirdikleri anlaşılmaktadır. Diğer taraftan çevresel adaletsizliğe maruz kalanların trajik durumu da bahsi geçen ekokurgu eserlerde çeşitli yönleriyle yansıtılmaktadır. Öyle ki kurgu eserlerdeki bazı ekomağdurlar çevre ve dolayısıyla kendileri için de tehlike oluşturan şirket ya da oluşumlar için çoğu zaman direnç gösterememekte, hatta bazıları bu tür ekosuçluların yanında yer almaktadır. Ayrıca bu çalışma ekoişgâlciler ve ekomağdurlar arasındaki bu tür tuhaf bağların altını çizerek yalnızca çevresel adaletsizliği kışkırtanların izlerini nasıl sildikleri gibi hususlarla değil, aynı zamanda ekomağdurların da doğa tahribatına nasıl dahil [olmak zorunda] olduklarını göstermeye çalışmaktadır.

Anahtar sözcükler: Ekokurgu, çevresel adalet, paradoks, çevre sorunları, ekokurban.

Abstract

Through the lens of ecocriticism, this article explores the theme of environmental justice in contemporary American ecofiction. First, it delves into various facets of environmental justice as portrayed in ecofiction, including matters affecting immigrants, underprivileged individuals, communities, and societies, cross-border and intragenerational concerns, ecological justice challenges arising from natural catastrophes, and post-catastrophe recuperation initiatives. Recognizing these characteristics facilitates a deeper understanding of the ironic and contradictory relationships between polluters and those affected, thereby emphasizing the seriousness of environmental justice concerns. This analysis highlights the endeavors of ecociders to benefit from environmental injustices intertwined with political, cultural, and economic dimensions. Moreover, it investigates the environmental injustice perpetrated by those who devastate the environment and the environmental degradation caused by exploiting environmental injustice, thereby creating a vicious cycle. A critical examination of selected ecofiction pieces dealing with economic marginalization, ecological abuse, and the impacts of environmental injustice on vulnerable groups, communities, cultures, nations, and generations in this context unveils how dominant, hegemonic, and even repressive narratives manifest themselves

* Dr. Öğr. Üyesi. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü. E-posta: sezgin.toska@ikcu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6539-1220

within eco-victims of environmental injustice through fabricated paradoxes and how these narratives place them in a position of accepting environmental injustice. Because environmental injustice and destruction are inescapable in work and living conditions, eco-victims who object to this situation face challenges in forming any structured, politically articulated resistance. Moreover, this study underscores the paradoxical connection between eco-occupiers and eco-victims, illustrating how not only do the instigators of environmental injustice erase their traces but also how eco-victims are compelled to engage in or contribute to environmental injustice and nature's devastation, at times willingly and at other times inadvertently.

Keywords: Ecofiction, environmental justice, paradox, environmental issues, ecovictim.

Giriş

Çevresel adalet genel olarak çevresel meselelerin ekonomik, politik ve sosyal adalet yönünü ifade etmek için kullanılan bir kavramdır (Baxter, 2005; Faber, 2008; Figueroa ve Mills, 2001; Rhodes, 2005). Jardins'e göre bu kavram -daha basit haliyle- çevreden yararlananlar ile çevre yıkımının faturasını ödeyenlerin toplumdaki dağılımı anlamına gelmektedir. Çevresel adalet, her ne kadar pozitif bir yapıya sahip gözükse de çevreyle ilgili göz ardı edilemeyecek sorunlara/haksızlıklara işaret ettiğinden gerçekte negatiftir. Yani bu yönüyle çevresel adalet, daha çok "çevresel adaletsizlik"i çağrıştıracak şekilde kullanılmaktadır. Bununla beraber çevresel adaletin genellikle "paylaşımçı" ve "katılımcı" olmak üzere iki boyuttan da söz edilebilir. Bu iki boyuttan biri olan *paylaşımçı adalet*in odaklandığı iki temel unsur vardır. Paylaşımçı adaletin odaklandığı iki temel unsur vardır. Bunlardan ilki doğal varlıklar ve çevreden kimlerin, hangi düzeyde nemalandığı/faydalandığı; ikincisi ise bu menfaate mukayese edilince doğal afet, ekolojik kriz, çevre krizi ve sorunlarından kimlerin, hangi ölçüde etkilendiğidir. Çevresel adaletin diğer boyutu olan *katılımcı adalet* ise çevresel nema ve külfetin paylaşımına dair kararların alındığı yönetimlerin kimlerden ne şekilde oluşturulduğu ve çevre sorunlarından etkilenen kitlelerin bu kurullarda hangi düzeyde ve nasıl temsil edildiğine odaklanmaktadır¹.

Sosyal bilimlerin birçok dalında dikkat çeken kavramlaştırma problemi çevresel adalet için de söz konusudur. Bu noktada çevresel adalet yerine literatürde ekolojik adalet, türler adaleti, eko-adalet gibi kavramlara rastlanılmaktadır. Çoğu zaman önemli bir karışıklığa yol açmadan birbiri yerine kullanılabilen bu kavramlar, kimi zaman ise bünyelerindeki anlamsal incelikler yüzünden bazı problemlere neden olmaktadır. Söz gelimi çevresel adalet genel olarak çevreden edinilen nema ile bunun külfetinin insanlar arasındaki dağılımına odaklanıp insanın sağlığı ve refahı ile ilgilenirken, ekolojik adalet menfaat ve zararın insanlarla geri kalan doğal dünya arasındaki adil paylaşımına odaklanıp içsel bir değer atfedilen insan türü dışındaki doğal varlıklar, bitkiler ve hayvanların, kısacası biyosfer ve gezegenin sağlığı ile iyiliğiyle ilgilenir. Tür adaleti ise daha geniş bir perspektifle insanlar arasında görülen ırkçılık/ayrımçılık gibi konularla birlikte insan türünden daha aşağı olarak görülen hayvanlar ve diğer türlerin haklarına da odaklanmakta, egemen türcülük ideolojisine dayanarak insan dışı varlıkların sömürülmesine karşı çıkmaktadır².

İnsan merkezilik (anthropocentrism), biyomerkezilik (biocentrism), ekomerkezilik (ecocentrism), hayvan hakları, derin ekoloji ve toplumsal ekoloji gibi unsurların beslemesiyle literatürde birçok kavram bir arada kullanılıyor olsa da bunlar arasında çevresel adalet ya da ekolojik adaletin çatı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Diğer taraftan her ne kadar adı çevresel adalet ya da farklı bir şey olsun, diğer kavramların ilgi alanlarını kapsaması ve tartışmalarına yer vermesi halinde, bahsi geçen farklılıklara dikkat etmek şartıyla, bunların birbiri yerine kullanımında bir sakınca yoktur. Bu çalışmada terimsel bir bütünlük ve tutarlılık oluşturabilmek için "çevresel adalet" kavramı kullanılacaktır.

Modern çevrecilikle beraber küresel iklim değişikliği, ekolojik kriz ve çevre sorunlarının insanlar üzerindeki yıkıcı etkilerinin ortaya çıkmasıyla, geleneksel çevreciliğin sadece [sözde] insan eli değmemiş/yabanıl alanlara odaklanan, insan dışındaki doğal varlıkları korumayla sınırlı kalan çabalarının yetersiz kaldığı anlaşılmıştır. Bu sayede de geleneksel çevreciliğin aşmakta zorlandığı odak ve kapsam

¹ "Çevresel adalet" in boyutları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Figueroa ve Mills, 2001, ss. 426-438).

² Çevresel adalet, ekolojik adalet ve türler adaleti hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Crimes Against Nature: Environmental Criminology and Ecological Justice*, Rob White ss. 15-23.

problemleri modern çevrecilik tarafından daha kesin çizgilerle ele alınır olmuş, dolayısıyla insan unsuru da çalışmalarda göz önünde bulundurulmaya başlanmıştır. Bununla bağlantılı olarak daha önceleri çevrecilik çalışmalarında arka plana itilen çevresel adalet konusu kendine önemli bir yer edinmiş ve bilimsel çalışmaların yanı sıra kurgusal yapıtlarla da kamuoyunun dikkati çekilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmanın hedefi, yirmi birinci yüzyılda giderek daha yüksek sesle dile getirilmeye başlanan çevresel adalet konusunun ekokurgu eserlere yansımaları tespit edebilmektir. Bu noktada ekoeleştirel bağlamla 2000-2010 yılları arasında Amerika’da yazılan ekokurgu eserler arasından çevresel adaleti çeşitli boyutlarıyla ele alanlar mercek altına alınmıştır.

Ekokurgu ve çevresel adalet(sizlik)

Ekokurgu eserlerde çevresel adalet(sizlik)in birinci derece sorumlusu olarak çevreyi kirleten şirketler gösterilmektedir. Bu şirketlerin eylemleriyle patlak veren çevresel sorunlar, önemli ölçüde üçüncü dünya diye nitelendirilen ülkelerle gelişmiş ülkelerin bazı dezavantajlı gruplarını etkilemektedir. Üstelik bu şirketler sadece bununla da yetinmeyerek kurdukları fabrikalar yahut iş merkezlerinde çevre krizinin mağdurlarını kendileri için çalışmaya mecbur bırakmaktadır. Bu mecbur kalmada ekomağdurların fakirliği, kaçak işçi olarak çalışma zorunluluğu ve çeşitli mental problemlerinden istifade edilmesi önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda çevreyi kirleten şirketlerin tesislerini göz ardı edilmiş insanların yaşadığı bölgelere kurdukları, iş gücü olarak yoksulları kullandıkları, ellerinden sağlıklı ekosistemleri alarak bunlara zehirli atıklarını sattıkları görülmektedir. Hatta çevreye zarar veriyor diye yine güç durumda bıraktıkları bu ekomağdurları suçladıklarına tanık olunmaktadır.

Ekokurgu yapıtlarda eleştirilen durumlardan birisi de çevre sorunlarına “sözde” çözüm yolları sunan yönetim mekanizmalarıdır. Zira bu mekanizmaların getirdiği teklif ve çözüm yollarının genelde zenginlerin çıkarlarına hizmet edecek biçimde kurgulandığı anlaşılmaktadır.³ Benzer şekilde çevre sorunlarının beslediği doğal afet ve krizlerin az gelişmiş ülkeleri daha çok etkilediği, afetler sonrası yapılacak restorasyon çalışmalarında da aynı kurgu ve anlayışın devam ettiği gözlemlenmektedir.⁴ Ayrıca mevcut kuşakların oluşturdukları çevre krizlerinin külfetini gelecek kuşaklara⁵ yüklemekten rahatsız olmamaları da kurgusal yapıtların eleştirdiği noktalardandır.

³ Bu bağlamda Rob Nixon ve Avijit Gupta’nın sözleri dikkat çekicidir. Rob Nixon, Dünya Bankası başkanlığı da yapan Lawrence Summers’ın, zengin ulusların çöp, zehirli atık ve ağır kirletici sanayilerini Afrika’ya ihraca çalışan “sözde kazan kazan” senaryosuna atıfta bulunarak gelişmiş ülkelerin çevre sorunlarına getirdiği çözümlerdeki adaletsizliğe işaret etmektedir. Nixon, bu projeye gerek zengin gerekse yoksul ülkelerin kazanç elde etmesi planlandığı halde sadece ABD ve Avrupa’nın hem söz konusu çevresel kirlilik ve yıkımdan hem de çevrecilerin oluşturduğu baskıdan kurtularak çifte kazanç elde ettiklerini vurgulamakta; fakat çevresel şiddetin uzun vadeli sonuçları, siyasi manipülasyonlar ve kültürlerinin çevresel pratikleri hesaba katılınca Afrika ülkelerinin kazançlarının asgariye indiğini belirtmektedir (Nixon, 2013, ss. 1-2). Benzeri şekilde Avijit Gupta da Dünya Bankası ve Afrika Kalkınma Bankası gibi çok taraflı kurumları çevrenin bozulması ve yıkımına neden olacak projelere finansman sağlamakla eleştirmektedir. Gupta’ya göre Üçüncü Dünya ülkelerinde oluşan çevre sorunları yine bahsi geçen problemlerin tetikleyicisi gelişmiş ülkeler ve bunların çevreye zararlı teknolojileri yüzünden yayılmakta; uluslararası borç yükleri yüzünden de bu ülkeler gelişmiş ülkelerin istek ve yönlendirmeleri doğrultusunda çevre yıkımına zorlanmaktadır (Gupta, 1993, ss. 110-111).

⁴ Bu noktada Paul Harrison, ölümle sonuçlanan gerek doğal ve gerekse doğal olmayan afetlerin onda dokuzunun gelişmekte olan ülkelerde meydana geldiğini ileri sürmekte; zenginlerin doğal afetlere karşı tedbir alıp zararı asgariye indirmeleri mümkünken yoksulların böyle bir şansları olmadığını belirtmektedir. Zira yoksullar afetlerin daha fazla görüldüğü tehlikeli bölgelere kurulan altyapıları yetersiz derme çatma yapılarda yaşamaya zorlandıklarından her türden afetin doğal davetlileri konumundadır. Bunun önüne geçecek planlamalar mümkün olduğu halde birçok ülkede siyasi mekanizma bunun tam tersi istikametinde işlemektedir. Harrison’a göre “Yoksul ülkelerde doğa ve insan, birbirlerini yiyip bitirmeleri için [yine] birbirlerine kırılmaz zincirlerle bağlanmış gibidir” (Harrison, 1993, ss. 20,22,126).

⁵ Joni Adamson, kuşaklar arası adalet hareketinin çevresel adaletin temel hedeflerinden biri haline geldiğini belirterek Amerikan etütleri ve ekoeleştiriyle ilgilenen akademisyenlerin çevresel adalet hareketinin başlangıcını, Avrupalılar’ın yeryüzünü kolonileştirmeye başladığı tarihe kadar götürdüğünü ve o zamandan günümüze kadar çevresel adalet için verilen bu uzun mücadelenin artık kuşaklar arası adalet hareketi olarak da anılmaya başlanmasının mantıklı

Çevresel adalet çıkmazında kurmaca dünyanın ezen ve ezilenleri

Çevreyi kirleten şirketlerin gerek yasal ve gerekse yasadışı olarak muhtaç kişileri işlerinde kullandıkları konusunu işleyen ekokurgu eserlerden biri Michael A. Black tarafından yazılan *A Killing Frost*'tur. Eserde değinildiği üzere çevreyi kirleten Space Oddities şirketi, L&m Tracking, Waste Eliminators ve J&D Oil gibi çevreye zarar veren diğer şirketlerle ilişkilidir. Aşağıdaki pasajdan bu tür şirketlerin ekoyokedici faaliyetlerinde özellikle dezavantajlı işçileri tercih ettikleri anlaşılmaktadır:

Hiç kimsenin yaptıkları iş hakkında konuşmasını istemedikleri için bir sürü Meksikalı, Polonyalı gibi kaçak tipleri işe aldılar. Ancak bu Carlos zekiydi. Varillerin içinde ne olduğunu ve ne yaptıklarını anlıyordu (Black, 2007, s. 296).

Eserde vurgulandığı üzere, *A Killing Frost*'un kurmaca şirketleri, kendilerini garantiye alabilmek için genellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde yasa dışı olarak bulunan Latin Amerikalı, Hispanik ve Polonyalı işçileri çalıştırmaktadır. Kaçak işçi ve göçmen portresiyle oluşturulan bu kurgusal karakterlerin eğitim düzeyleri son derece düşük, İngilizce konuşma becerileri ise epeyce kısıtlıdır. İşçilerden biri olan Pacos, ancak bir tercüman aracılığıyla yetkililerle konuşabilmektedir. Üstelik Pacos'un ne taşıdıkları varillerin üzerindeki sembol ve işaretlemelerin anlamına ne de yaptıkları işe dair bir bilgisi vardır. *A Killing Frost*'un eğitilmiş ve zeki karakteri Carlos Sanchez ise El Salvador'daki illegal ölüm mangalarının tehdidinden canını kurtarmak için kaçak olarak sınırı geçen, San Salvador Üniversitesi kimya mühendisliği mezunu İngilizce bilen bir işçidir. Carlos'un, yaptıkları işin farkına varıp bunu yetkililerle paylaşması, onun birden ortadan kaybolmasıyla neticelenmiş, ilerleyen sayfalarda ise Cal Sag kanalında cansız halde yüzen bedenine ulaşılmıştır. Kaçak insanların kayboluşu yahut da ölümüyle yetkili kurumların yasal ve toplumsal sorumluluklarını yeterince yerine getirmediği hesaba katılacak olursa şirketlerin işçi temininde neden bu tip dezavantajlı kişileri çalıştırdığı daha net bir şekilde anlaşılacaktır.

Liz Adair tarafından yazılan *Snakewater Affair* adlı ekokurgu eserde ise atık yönetimi şirketleri tarafından çevre ve insana zarar veren faaliyetlerde çalıştırılan işçilerin profili özenle vurgulanmıştır. Eserde ilk elden eleştirilen bir maden şirketinin atıklarını bertaraf etme işini üstlenen Greenchem şirkettir. Çünkü Greenchem kuruluş amacının zıddına zehirli atıkları güvenli yollarla bertaraf etmemekte, ek olarak atıkların nakliye ve gömülmesi gibi süreçlerde sadece engelli ve muhtaç kişileri çalıştırmaktadır. *Snakewater Affair*'in nakliyeden sorumlu karakteri Bryan Wilson [ya da eserde hitap ettiği şekliye Cougar Wilson] annesinin evliken yaşadığı kaçamak bir ilişki sonucunda dünyaya gelmiştir. Bu yüzden anne için bir utanç, annenin kocası için de nefret kaynağıdır. Çocukluk döneminde yaşadığı fiziksel ve ruhsal travmalar neticesinde ailesinden alınıp koruyucu ailelere verilmiştir. Mental engeli bulunan Cougar insanlardan izole bir hayat yaşayan bir tiptir. Çocuğu ve ailesi bulunmamaktadır. Benzer şekilde nakliye ile kendisine getirilen varilleri ıssız bölgedeki kendi arazisi civarına depolayan/gömen Tommy Hobson da izole yaşam süren bir Vietnam gazisidir. Vietnam'da iken vurulup ağır bir biçimde yaralanması üzerine şok etkisi ya da travma sonrası stres sendromu nedeniyle terapi görüp kendisini iyi hissettiren ilaçlar kullanmaktadır. Bu kişilerin şirketin sahibi Stanley Lucas tarafından seçilmesi *Snakewater Affair*'dan anlaşılabilir üzere bir art niyet ifade etmektedir:

-Tamam, yani söylemek istediğin şey, Stan, zehirli atıkların icabına bakmak için bir şirket kurdu ve bunun gereklerini yerine getirmedi, öyle mi?
 -Evet. Üstelik onları gömecek insanları da işe aldı.
 -Fakat bu nasıl olabilir ki? Birileri en sonunda bunu öğrenmeyecek mi?
 -O, kimsesizleri seçti. Bu insanlar sahip oldukları işi başkalarına kaptırmamak için yaptıkları işten, hiç kimseye bahsetmez (Adair, 2004, s. 204).

olabileceğini ileri sürer ve bu hareketin amacının bütün çocuklar ve onların çocuklarının çocuklarının geleceğiyle yeryüzündeki yaşam çeşitliliğinin devamını önemseyen ekopolitikalar inşa etmek" olduğunu ifade eder (Adamson, 2017, ss. 122, 125).

Bu art niyetin ötesinde aynı eserde Greenchem şirketinin sahibi Stan'ın, zehirli atıkların bulunduğu varillerin elli derecelik açıyla gömüldüğü takdirde bir müddet sonra varillerin içerisindekinin suya dönüşerek toprak için faydalı hale geldiğini söylemek suretiyle, toprak sahibi Tommy Hobson'ı motive etmeye çalışması da altı çizilen diğer bir ahlâksızlıktır. Bu şekilde kandırılan insanlar, yaptıkları işin çevre ve diğer insanlara zarar verdiğini düşünmek bir yana, faydalı olduğu fikrine bile kapılmaktadır. *Snakewater Affair*'in bu tarz örneklerinden anlaşıldığı üzere, ister kaçak isterse yasal statüde çalışsınlar, bu tür insanlar birtakım zaaflarından istifade edilebilmek için seçilmektedir. Çoğu zaman da bu kimselerin yaptıkları iş hakkında hiçbir fikirleri de yoktur. Bu bağlamda ekokurgu eserlerin kurmaca şirketleri bilinçli ve sistematik bir şekilde gerek çevre gerekse onun bir parçası olan insana karşı suçlar işlemektedir.

Ekokurgu eserlerde çevresel adaletin bireysel boyutunun yanı sıra bölgesel ve toplumsal boyuttaki yansımaları da ele alınmaktadır. Örneğin RP Siegel ve Roger Saillant tarafından yazılan *Vapor Trails*, Michael T. Barbour'ın kaleme aldığı *The Kenai Catastrophe*, M. M. Buckner'ın yazdığı *Watermind* ve daha önce değindiğimiz Michael A. Black'a ait *A Killing Frost* adlı ekokurgu eserlerde çevresel adalet(sizliğin) sadece bireyi değil, yoksul bölgelerde yaşayan geniş kitleleri de nasıl etkilediğini görmek mümkündür. Çevre Sosyolojisi hakkında çalışmalar yapan Andrew Szasz'a göre zehir kurbanları genellikle düşük ücretlerle çalıştırılan insanlardan oluşur ve bunların sosyo-ekonomik durumları çevre sorunlarından ayrı tutulamaz. Ekonomik şartlar yüzünden çoğunlukla kirli sanayi siteleri yakınlarında yaşamaya zorlanan bu insanlar hem iş hem de evde toksik maddeler ve kirliliğe maruz kalmaktadır. Szasz'a göre bunun altında yatan neden, söz konusu yerlerde yaşayan birey ve toplulukların çevreyi kirleten şirketlere karşı kendilerini ekonomik yönden tamamen bağımlı hissetmeleri ve şirketlerin işi bir şantaj aracı olarak kullanmalarından kaynaklanmaktadır (Szasz, 1999, s. 151).

Szasz'ın bu tespitleri *Vapor Trails* adlı ekokurgu eserde de gözlemlenebilir. Eserde anlatıldığı üzere New Orleans'da düzenlenen Uluslararası Sürdürülebilirlik Konferansında çevre sorunlarının birinci derecede mağduru bir kadın tarafından dile getirilenler zehir kurbanlarının içinde buldukları ikilemin göstergesidir. Eserde "bir gönüllü" olarak nitelenen kadının söylediklerine göre yaşadığı bölgede birçok kişinin çalıştığı büyük fabrikalar vardır ve bunların birçoğu yasadışı yollarla zehirli atıklarını çevreye salmaktadır. Bu işlere ihtiyacı olan bölge insanları fabrikalarla karşı karşıya gelmekten korktuklarından seslerini çıkaramamaktadır. Daha kötüsü ailesinin de içinde bulunduğu birçok kişi içme sularını bir kuyudan temin etmektedir ve bu gidişle bir gün o kuyunun da kirleneceği bilmektedirler (Siegel ve Saillant, 2009, s. 23). Yine aynı eserin ilerleyen bölümlerinde, Endonezyalı köylülerin yaşadıkları ormanlık bölgede Splendid Oil tarafından petrol çıkarma faaliyetlerinin başlamasıyla birlikte doğal yaşamları değişen bu insanların ya petrol şirketinde çalışmaya mahkûm edilişleri ya da varoşlara göç ettirilerek⁶ çevreyi kirleten benzeri şirketlerde çalışmak zorunda bırakılışları aşağıdaki cümlelerle tenkit edilmektedir:

Juan, "Bu insanların hepsi yerli." dedi. Yakın bir zamana kadar, yaklaşık dört yüzyıl boyunca yaptıkları gibi ormanda avlanarak kendilerini geçindiren bu insanlar özgür ve bağımsızdı. Şimdi, onların yaşam tarzları neredeyse tamamen yok edildi. Hayvanlar gitti ve bu bölgede artık avcılık yok. Onlardan bazılarının petrol şirketlerinde çalışmaktan başka bir seçeneği kalmamıştı. Fakat yakında petrol de bitecek ve onların elinde yağmur ormanlarına gezi düzenlemek gibi birkaç turistik iş dışında hiçbir şey kalmayacak. Sonunda birçok kişi varoşlarında yaşayacakları ve bir iş bulmayı umut edecekleri şehre gidecekler (Siegel ve Saillant, 2009, s. 249).

⁶ İnsanların yerlerinden yurtlarından edilmesi konusuna Rob Nixon daha radikal bir bakış açısı getirir. Buna göre ulusötesi, ulusal ve yerel güçlerle ait oldukları yerlerden zorla çıkarılan bu insanlar kadar, kendi yurtlarında kalmak için direnenlerin trajedileri de dikkat çekicidir. Yaşam alanları baltalandığı için mevcut yaşam pratik ve bilgileri anlamsızlaşan bu insanlar, ayakta kalma kapasitelerini kaybettiklerinden kendi yerlerinde adeta birer mülteciye dönüştürülmüş; kendi yurtlarında yaşamaya devam ettikleri halde bir nevi oradan sürgün edilmiştir (Nixon, 2013, s. 19).

Kurgu eser *Vapor Trails*'in yukarıdaki çevresel adalet eleştirisiyle Daniel Faber'in, kitlesel sömürü bağlamında dile getirdiği, “Geçimlerini doğrudan topraktan, sudan, ormandan, kıyıdaki mangrovlardan ve diğer ekosistemlerden sağlayan insanlar, egemen sınıflara ve yabancı sermayeye ucuz hammadde sağlamak için yerlerinden edilmektedir (Faber, 2008, ss. 10-11)” şeklindeki ifadeler kurgusalılık dışında birbirleriyle örtüşmektedir. Ulrich Beck ise bütün bunların dışında çevre mağdurlarının zihin yapılarına dair ilginç bir iddiayı dile getirmektedir. Buna göre sanayi bölgelerinin varoşlarında yaşayıp tehlikeli ve zararlı atıklara maruz kalan kişilerin, ekonomik imkânsızlar nedeniyle, çevre suçlarına karşı tolerans eşikleri bir hayli yüksektir (Beck, 2011, s. 47). Rhodes de aynı şekilde eğitim, uyuşturucu ve işsizlik gibi daha acil sorunları olduğunu düşünen kitlelerde çevresel sorunların ekonomik ve politik açıdan önceliğe sahip olmadığını ileri sürmektedir (Rhodes, 2005, s. 7).

Hatta ekokurgu eserlerde Beck ve Rhodes'in dikkat çektiği çevre suçlarını ciddiye almamanın bir üst aşamasını dahi gözlemlemek mümkündür. Öyle ki bu tür insanlar çevre sorunlarına sebep olanları müdafaa ederken çevre tahribatını engellemeye çalışanların karşısına dikilmektedir⁷. Bu paradoksun tipik bir örneği Barbara Delinsky tarafından yazılan *Looking for Peyton Place*'de göze çarpmaktadır. Eserdeki başkarakter Annie Barnes, annesinin ölümü üzerine Middle River kasabasına dönerek bu ölümcül hastalığa neyin sebep olduğunu araştırmaya karar verir. Çok geçmeden buna, kasabadaki Northwood kağıt fabrikasının zehirli atıklarının neden olduğunu keşfeder. Bu fabrikanın atıkları kasabadaki birçok kişinin yaşadığı sağlık sorunlarının önemli ölçüde sebebidir. Annie Barnes, bu durumu güçlü argümanlarla dile getirdikten sonra, ilginç bir şekilde, kız kardeşleri de dâhil olmak üzere kasaba sakinlerinin çoğuyla sorunlar yaşamaya başlar. Çünkü fabrika kasabanın ana işverenidir ve kasabalıya göre Northwood fabrikası demek aynı zamanda Middle River kasabası da demektir (Delinsky, 2006, s. 102). Kasabadaki sağlık merkezi, ticaret, diğer yaşam ve geçim alanları çoğunlukla fabrika kontrolündedir. Bu yüzden kasabalı, Annie Barnes'in daha da ileri gitmesi halinde fabrikanın kendilerine sunduğu bütün imkânları kaybetmekten çekinir.

Annie, kız kardeşi Sabina'ya diğer kız kardeşleri Phoebe'nin de ölen anneleri gibi semptomlar gösterdiğini, kasabadaki birçok kişinin benzer sağlık sorunlarına sahip olduğunu, fabrikayla birlikte kasabada daha fazla düşük ve otistik çocuk gözlemlendiğini belirtip, tüm bunların fabrikanın zehirli atıklarından kaynaklandığını öne sürmesi üzerine kız kardeşinin söyledikleri çevreyi kirleten şirketlere karşı verilecek mücadelenin ne kadar çetin olabileceği hakkında bir fikir vermektedir:

Bu tür imalardan bu kasabalıya bir hayır gelmez. Lütfen, sana yalvarıyorum. Lütfen burada hayatı bizim için daha da zorlaştıracak bir şey yapma. Kocam o fabrikada çalışıyor. Ben o fabrikada çalışıyorum. Bu bizim ekmeğimiz, geçim kaynağımız, çocuklarımızın geleceği. Bu işe burnunu sokma (Delinsky, 2006, s. 97).

Ayrıca, Barbara Delinsky'nin kurgusal karakteri Annie, aile çemberinin dışına çıkıp kasabadaki diğer mağdurlarla iletişim kurmaya çalıştığı da çok sert tepkilere maruz kalmaktadır. Birçoğu kapıyı yüzüne kapatıp yakınlarının artık iyileştiğini söyleyerek onu geri çevirmektedir. Bunun yanında fabrikanın da sahibi “Meade”ler olarak bilinen kasabanın en zengin ailesinin, kasabalıların kendilerini ele vermemesi için bir fon oluşturup bölge halkına dağıtması, mağdurların onunla irtibata geçememesi için Annie'yi takip ettirmesi ve fabrika kaynaklı felaketleri Annie'ye fısıldamasına rağmen “Meade” ailesi tarafından işletilen bir sağlık merkezinde çalışan doktorun bile, işimden olurum endişesiyle, Annie'ye açıktan destek vermemesi kaygı seviyesinin ulaştığı durumu göstermesi bakımından önemlidir (Delinsky, 2006, ss. 53-54; 429). Bu açıdan

7 Bu durum Frantz Fanon'un siyah ve beyaz arasındaki mücadele gerçek bir mücadeleye dönüştüğü zaman kimin beyaz kimin beyazdan daha beyaz olduğu görünür hale gelir ifadesini akla getirmektedir. Bu dezavantajlı grupların kendilerini böylesine bağımlı hissetmeleri, bizzat çevre mücadelesi esnasında kendi kısa vadeli çıkarları için çevreyi savunan insanların karşısına ilk çıkacak kişiler olmalarına da yol açacaktır ki bu tıpkı beyazlar tarafından sömürülen siyahların sömürsünde, beyazları savunan ya da savunmak zorunda kalan siyah insanların olması gibidir (Fanon, 2007, ss. 143-145).

ekomağdurların kendilerine yardım etmek isteyenlerin karşısına ekoyokedicilerden önce dikilmesi oldukça düşündürücü bir paradoksa neden olmaktadır.

Ekokurgu metinlerde ele alınan diğer bir çevresel adalet(sizlik) örneği de gider maliyet hesapları çerçevesinde birçok insanın yaşadığı sağlıklı ekosistemlerin atık depolama ve bertaraf alanı olarak kullanılmasıdır. Ekolojik döngü ilkeleri göz önünde bulundurulduğunda atıkların sadece depolandığı alanlar ile sınırlı kalmayıp birçok alanı etkileyeceği yani illâ ki bir başkasının arka bahçesinden çıkacağı şüphesizdir. Zira kimi ağır sanayi atıklarına, sanayinin bulunmadığı kuzey kutbundaki insan ve balıklarda rastlanması bunun çarpıcı bir örneğidir⁸. İşte bu yüzden, zehirli atıkların kimin arka bahçesinden çıkacağı kime veya kimin yakınlarına zarar vereceği meselesi çevresel adaletin konusu olmuştur. Çevresel atıkların depolanacağı/gömüleceği yerler seçilirken göz önünde bulundurulmuş kriterler (ki bu kriterlerin çoğu istenen düzeyde değildir) ve belirlenen bu yetersiz kriterlerin dahi çevre suçluları tarafından manipüle edilmesi meselesi ekokurgu eserlerde ele alınan bir diğer husustur.⁹

Bu tarz eserlerden biri olan M. M. Buckner tarafından yazılan *Watermind*'de elektronik devrimi ve bununla bağlantılı olarak ortaya çıkan elektronik atıkların ciddi sonuçlarına dikkat çekilmekte; potansiyel risk ve tehlikeler belirtilerek konu fayda-zarar ikileminde bilim kurgu ve gerilim havasında tartışılmaktadır. *Watermind*'de çevreyi kirleten şirketlerin bölgeye getirdiği yüklerden biri tehlikeli atıkların gömülmesidir. Eserde vurgulandığına göre tehlikeli çöp yığınları, önceleri ormanlık bir bölge olan Devil's Swamp ve onun civarındaki Alsen kasabasını hayalet bir kasabaya çevirmiştir:

1950'den önce Devil's Swamp, Alsen adlı bir köyün etrafında merkezlenen verimli bataklık ormanlık bir bölgeydi. Özgür bırakılan köleler yerleştikten sonra, aileler 1964'e kadar neredeyse bir asır huzur içinde arazilerinde çiftçilik yaptılar. 1964, yerel yöneticilerin bataklığa ilk tehlikeli atık çöplüğünü kurduğu yıldır. Çoğunluğu fakir ve siyahi olan yerleşimcilerin protestolarına rağmen, atık çöplüğü her geçen gün genişlemeye devam etti. 1970'e gelindiğinde gür ormanlı bataklıkta yüzden fazla zehirli lagün, çöp yakma fırını ve düzlük vardı. Netice olarak Alsen bir hayalet kasabaya dönüştü (Buckner, 2008, s. 34).

Watermind'daki bu satırlardan anlaşıldığı üzere yerleşim alanları tahrip edilen Siyahiler ve yerli halk, Amerika'da hızla büyüyen çöp ticaretinin ilk hedefleri arasında yer almış; sonuç olarak da geleneksel yaşam tarzlarından kopararak büyük ekonomik buhranlara sürüklenmiştir. Siyahilerin elindeyken uzun yıllar varlığını devam ettiren Devil's Swamp'ın (1964-1970 arası gibi) kısa bir sürede çöplüğe dönüşmesi durumunun ciddiyetinin delilidir.

Shepard Krech III'ün *The Ecological Indian: Myth and History* adlı eserindeki tespitlerinden hareketle söylenecek olursa siyahiler ve yerli halk, bu tür problemlere sadece *Watermind* gibi kurgusal eserlerde maruz kalmamaktadır. Krech'in vurguladığına göre son yıllarda Amerika'da petrol ve gaz üzerinden yürütülen tartışmalar, yerini nükleer atıklar da dâhil olmak üzere yıllık üç milyar pounddan fazla çöp ve atığın bertaraf edilmesine bırakmış ve bu yüzden de atık şirketleri, 1980'lerin sonu ile 1990'ların başından itibaren giderek artan bir oranda çöp ve zehirli atıkları depolamak için Kızılderili kabilelerine yaklaşmaya başlamıştır (Krech, 1999, s. 220).

Krech'in de vurguladığı gibi yüksek tüketimle doğru orantılı olarak her geçen gün daha da artan zehirli/zararlı atıkların, ekonomik imkânsızlıklarla boğuşan Kızılderili bölgelerini hedef alması kaçınılmazdır. Bunun yanı sıra *Watermind*'de çevresel adaletsizliği protesto eden Siyahiler'in aksine, Krech'e göre bazı Kızılderililer, genlerinde taşıdıkları doğayla uyumlu geçmişlerine rağmen, bütün riskleri kabullenerek bu tür faaliyetlerin gönüllüsü olmaktadır.

⁸ Bu durumun cıva özelindeki örneği için "Cıvanın Küresel Yaygınlığını Azaltmak" adlı çalışmaya bakınız (Greer, Bender, Maxson ve Lennett, 2006).

⁹ Rob White, atık depolama ve bertarafı için seçilen bölgeleri ortaya koyan bir ampirik çalışmayı incelediğinde söz konusu depolama ve bertaraf işlemlerinin (legal veya illegal olmasına bakılmaksızın) yoksulların aleyhlerine olacak karmaşık mikro süreçleri barındırdığına işaret etmektedir (White, 2008, s. 17).

Compa Kızılderilileri çöp depolamayı yönetmenin yüksek işsizlik sorunlarını çözebileceğini öne sürdü...Kızılderililer radyoaktif atık kabul etmeye bile gönüllüydüler [...] Daha büyük toplumlarda olduğu gibi Kızılderili bölgesinde de koruma sıklıkla ekonomik güvenceye kurban edilebilirdi (Krech, 1999, ss. 220-227).

Watermind gibi ekokurgu eserlerde altı çizildiği üzere, yaşam alanları tahrip edilen çevresel adaletin mağdurları topraklarını terk etme ya da çöp yığınları arasında kalma seçeneklerinden birini tercih etmeye zorlanmaktadır. Bu iki seçenekten hangisini seçerlerse seçsinler varacakları noktanın yine mağduriyet ve çevresel tahribat olması neredeyse kaçınılmazdır. Yani kurulan sistem bu insanları ya varoşlarda çevreyi kirletenlerin paydaşı/işçisi olmaya zorlamakta ya da zehirli atıklar arasında hastalıklı bir hayat sürmeye mecbur bırakmaktadır. Gerek ekokurgu yapıtlarda öyküsü anlatılan gerekse bilimsel ve sosyolojik analizlerle tespiti yapılan bu tablo çevresel adalet bağlamı paradoksun bir diğer boyutunu ortaya koyar niteliktedir.

Çevresel adaletin sınırlar ötesi mağdurları

Çevresel adaletin diğer bir boyutu gelişmiş ülkelerin kendi zehirli atıklarını üçüncü dünya ülkesi olarak kabul ettikleri ülkelere ihraç etmeleriyle ilgilidir. Bu bağlamda Faber, çevresel adaletsizliğin uluslararası/sınırlar ötesi boyutuna değinirken ABD ve diğer gelişmiş ülkelerin farklı yöntemlerle üçüncü dünya ülkelerine kendi çevresel yüklerini nasıl dayattıklarını ortaya koymaktadır (Faber, 2008, ss. 178-180). Rhodes ise çevresel adaleti sadece Amerika Birleşik Devletleri'nin sorunu gibi görmenin eksikliğine işaret eder. Çünkü ona göre ekonomik gerekçeler ve gelişmiş ülkelerin diğerlerini sanki kendi çocuklarıymış gibi idare etmeye çalışmaları çevresel adaletin uluslararası düzeyde ele alınmasını zorunlu kılar (Rhodes, 2005, s. 9).

Çevreyi kirleten şirketler, zehirli atıklarından kendi ülke sınırları içerisinde kurtulamadıklarında ya da bu işlem kimi zaman kendileri için epeyce masraflı hale geldiğinde üçüncü dünya ülkesi olarak adlandırılan ülkeleri gözlerine kestirmekte ve ekonomik açıdan muhtaç bu ülkelere ellerinde bulunan zehirli atıkları göndermektedir. Dünya genelinde ekonomik sisteme hâkim olan bu şirket ve ülkeler hem bu ülkelerin ekonomik açıdan büyümesinin önüne geçmekte hem de kaynaklarını sömürmek suretiyle fakirleştirdikleri bu ülkeleri ödedikleri küçük meblağlarla bir tür atık deposu olarak kullanmaktadır. Üstelik bu ülkeler kendi atıklarını sınırları dışına çıkarıp kendi ülkelerini kirlilikten biraz da olsa muaf tutabildikleri için *çevreci* olduklarına dair sahte bir algı da oluşturmaktadır.

Türkkaya Ataöv'e göre çevreyi kirleten tekelci sermaye, çöplerini kendi girişimleri ve devletlerinin aracılığıyla üçüncü dünya ülkelerinin topraklarına ve denizlerine bırakır. Bu yönlendirme işi gene aynı çevrelerin uluslararası bir uygulama örgütü olan Dünya Bankası'nın onayıyla olmaktadır. Daha da öte, bu banka söz konusu yönlendirilişin düzenleyicisidir. Bankanın baş iktisat uzmanı [Lawrence H. Summers], 1991 sonunda gizli bir yönergeyle, sorumlusu olup bir manada yüzleşmek zorunda kaldıkları çevre sorunlarına karşı çözümün ancak gelişmiş ülkelerin atıklarını üçüncü dünyaya taşımalarıyla mümkün olacağını belirtmek suretiyle bankanın bu işteki rolünü ortaya koymaktadır (Ataöv, 2009, s. 34). Bunun yanı sıra Ulrich Beck'in de belirttiği gibi, özellikle tehlikeli risk sanayilerinin periferideki yoksul ülkelere aktarılmasıyla, üçüncü dünyanın yoksulluğuna bir de gelişmiş risk sanayinin kısıtlanmamış yıkıcılığı eklenmiş ve iş iyice çığırından çıkmıştır (Beck, 2011, s. 60).

Çevresel atıkların sınır ötesi mağdurları konusuna ekokurgu eserler de kayıtsız kalmamıştır. Bu bağlamda Tom Barbash'ın yazdığı *The Last Good Chance*'den alınan aşağıdaki metin zehirli atıkları taşıyan geminin aylarca ülkeden ülkeye dolaşmak zorunda kalışını şöyle tasvir etmektedir:

Jack, şayet ki doğru hatırlıyorsa, üçüncü dünya ülkesi Haiti dâhil birçok ülke zehirli atıkları kabul etmemiş, bu yüzden çöpleri taşıyan gemi, onu alacak kimse olmadığından aylarca ülkeden ülkeye dolaşmak zorunda kalmıştı. En sonunda Haiti zehirli atıkları kendilerine vaad edilen paralar nedeniyle kabul etti. Her zaman çöplerinizi alarak arka bahçesini kirletecek

birileri illa ki vardır. Öyle anlaşılıyor. Bu onları ne soylu ne de soysuz yapar. Bu onların sadece bunu kabul etmek zorunda kalacak kadar muhtaç/aç olduğunu gösterir (Barbash, 2002, s. 399).

Çöp/atık ihracı dışında sınırlar ötesi çevresel adaletin bir diğer mevzusu kanserojen içeren bazı ürünlerin fakir ülkelere pazarlanmasıdır. Zararlı madde içeren bu tür ürünlerin, üretici ülkelerde satışa sunulması yasaklanmışken fakir ülkelere ihracının önünde engel bulunmaması traji-komik bir edayla ekokurgu eserlerde işlenmektedir. k.j.a. Wishnia'nın yazdığı *The Glass Factory* adlı ekokurgu eser bu çarpık anlayışa şu şekilde gönderme yapmaktadır:

- Klordan (kullanımı) 1988 yılında yasaklandı. Fakat ihracat için hâlâ üretilmeye devam ediyor.
- Nerelere ihraç ediliyor?
- Nerelere olabilir ki? Tabii ki uyduruk çevre düzenlemeleri olan fakir ülkelere.
- Ekvador'a falan mı?
- Sadece oraya değil, bütün Latin Amerika'ya (Wishnia, 2001, s. 112).

İşin tuhaf kısmı bu tür ülke ve şirketler, sanki yoksul ülkeleri atık deposu olarak kullanan, bu ülkelere zehirli ürünleri satan yahut da bu tür üretimleri o ülkelerde gerçekleştirenler kendileri değilmiş gibi, kendilerini tüm bu kirli işlerden tamamen izole ederek çevre kirliliği ve tahribatı bağlamındaki bütün suçu bu ülkelere yüklemektedir.¹⁰ Yani onlara göre bütün suç, zehirli atıkları kendi ülkelerine kabul eden ve çevreye zararlı ürünleri ithal ederek kullanan üçüncü dünya ülkelerindedir. Zira dar gelirli ülkeler, bu şirketlerin kendi ülkelerinde çalışabilmesi için bazı çevre düzenlemelerini göz ardı etmekte veya bunu yapmaya zorlanmaktadır. Dahası üçüncü dünya ülkelerinde faaliyet gösterip çevrenin kirlenmesine neden olan bu şirketlerin hangi ülkeye bağlı oldukları ya da ortaklarının hangi ülkeden olduğu gibi konular örtbas edilmektedir.

Çevreyi kirlüten şirketler, yoksul insanların kullandığı ucuz yakıt ve emisyonu yüksek eski araçların neden olduğu küçük çaplı çevresel sorunları gündemde tutarak kendi devasa suçlarını gizlemeye çalışmakta, yani bunları kendileri için bir kalkan olarak kullanmaktadır. Eski bir araba, ucuz bir buzdolabı ve yine kalitesiz kömür kullanmak zorunda bırakılan yoksul insanlar, bu ürünleri nereden/kimden aldıklarına bakılmaksızın çevresel adaletsizliğin baş aktörü olarak gösterilmekte, bu sayede de olayın esas failleri hiçbir şekilde gündeme gelmemektedir. Örneğin Joan Francis'in yazdığı *Old Poison* adlı kurgu eserde anlatıldığına göre Kostarika hükümeti çevreye zararlı kullanılmış araçların ithalatını bu araçların vergisini düşük tutarak teşvik ederken doğaya daha az zarar veren araçların vergilerini ise yüksek tutarak alınmasını zorlaştırmaktadır. Bu durumda Kostarikalı bir vatandaş ya çevreye zarar veren bir aracı tercih edecek ya da diğeri için uzun yıllar çalışmak zorunda kalacaktır:

[Diana Hunter]: Kurşunlu benzin yıllardır yasadışı değil mi?

[Roberto]: Evet Amerika'da öyle. Fakat pek çok üçüncü dünya ülkesinde olduğu gibi burada da değil. Ayrıca düşük vergilerle kullanılmış araba ithal etmek hükümet tarafından kolaylaştırılırken kurşunsuz olan yenilerini ithal etmek oldukça pahalı hale getiriliyor. Bu kadar para biriktirebilmek için ailemden uzak bir şekilde Amerika'da iki yıl geçirmeliyim (Francis, 2003, s. 126).

¹⁰ "Endüstrileşme sürecini geçirmiş ülkelerde doğanın neredeyse sınırsız bir şekilde kirlenmesinden ötürü çevreyi ve çevre sağlığını koruyucu çok sıkı önlemler alınmış ve alınmaktadır. Bu önlemler de birtakım üretim maddelerinin maliyetinde önemli artışlara neden olmaktadır. Buna çözüm olarak gelişmiş ülkeler, daha önce kurulmuş ve çalışmakta olan fabrikaları çevreye daha az zarar veren bir duruma getirecek önlemleri alacaklarına, kar oranını düşürmemek için onları çevre korunmasının daha gevşek olduğu ve yabancı yatırıma gereksinme duyan, gelişmekte olan ülkelerde kurmaya başlamışlardır. Asbest, arsenik, cıva, kurşun, çinko, fare vb. öldürücüleri, benzidin boyaları ve çelik üretimi ile ilgili endüstri kuruluşları, dışsattımına başlanan ve çevreye zararlı olanlar arasında en önde gelen örneklerdir" (Pınar, 1991, s. 138).

Çevresel adaletin sınırlar ötesi boyutu sadece Old Poison'da vurgulanan eski bir aracın çevreye saldığı karbon, The Glass Factory'de belirtilen klor ve The Last Good Chance'de dile getirilen zehirli atık ihracatından ibaret değildir. Asıl problem benzeri durumdaki birçok ürün ve bunların kullanımını doğrudan yahut dolaylı yoldan teşvik eden birtakım ülkelerin söz konusu olmasıdır. Bu ülkeler, kendi ülkelerinde çevreye zarar verdiği gerekçesiyle yasaklanan sakıncalı ürün, hizmet, bilgi ve teknolojilerin yoksul ülkelere satışına izin vermekte; hatta bununla da yetinmeyip doğayı ve dolayısıyla insanı tehdit eden tehlikeli ve zararlı ağır sanayi faaliyetlerini bu ülkelere kaydırmaktadırlar. Yine bu ülkeler, yoksul ülkelerin doğal varlıklarını istismar etmekten de hiçbir şekilde çekinmemektedir. Bu bağlamda gelişmiş ülkelerin kendi içlerinde filizlenmeye başlayan doğa dostu ideoloji, kültür, teknoloji ve yaşam tarzını üçüncü dünya ülkelerinde de yaygınlaştırmak yerine kendi çıkarlarını koruyabilmek için doğayı umursamayan politikalarını dayatmaya l devam etmeleri tam bir paradoks olarak değerlendirebilir. Filizlenen doğa dostu yaşam tarzı kültür teknoloji ve ideolojiler ise genellikle greenwashing (yeşile boyama) çerçevesi içerisinde eski değerlere katkı sunacak biçimde pazarlanmaktadır.

Ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel sorunlar nedeniyle kırsal yaşamdan şehirlere göçe zorlanan insanlar gerçekleşecek muhtemel doğal afetlere karşı en savunmasız grubu oluşturmaktadır.¹² Zira bu tür insanlar şehirlerde yüksek kiralar ve barınma problemleri nedeniyle toprak kaymaları ve su baskınları gibi çevresel felaketlerden en fazla etkilenebilecek bölgelerde yaşamak durumundadır (Tanuro, 2011, s. 40). Ayrıca ayrıcalıklı kesimin zarar görmemesi için bu tür insanlara bir çeşit tampon muamelesi yapılmaktadır. Öyle ki afetlere karşı geliştirilen muhtemel senaryolarda ilk gözden çıkarılacak kesim felaketlerin birinci derecede mağduru olan bu insanlar olmaktadır. Hatta şirketleri korumak için doğal afetler elden geldiğince yoksul ve dezavantajlı grupların yaşadığı bölgelere yönlendirilmektedir. Bu durum *Vapor Trails*'de şu şekilde ele alınmıştır:

New Orleans'taki para babaları, şehri sel basması durumunda, kendi işlerine ne olacağının derdine düştüler. Şayet sel iyice şiddetlenmeden New Orleans'ın aşağısındaki set açılırsa, su seviyesi düşer ve şehrin güvenliği sağlanırdı. Validen başkana kadar herkesin de setin açılması konusunda ikna ettiler. Zira birçok önemli banka New Orleans'taydı ve buraların su altında kalması büyük bir finansal krize neden olabilirdi. Böylelikle bankaları ve şirketleri korumak için New Orleans'ın aşağısındaki seti bilerek patlatmaya karar verdiler. Çünkü setin altında bir sürü fakir çiftçiden başka kimse yaşamıyordu. Onlardan biri de benim büyükbabam Turner'dı.

-Öyleyse her şeyini kaybetti, değil mi?

-Her şeyini dedi, Turner. O ve diğer binlerce fakir çiftçi.

Turner şöyle devam etti. Bu defa hiç kimse seti bilerek patlatmamasına rağmen büyükbabamın bir zamanlar yaşadığı yere inşa edilen evimi bir kez daha sel bastı. Çünkü bize yıllardır söz verenlerden hiçbiri setin tamirini gerçekleştirmedi. Bunun yerine körfeze açılan kocaman bir gemi kanalı yaptılar ki, bu kanal, eskiye nazaran iki kat daha fazla suyun girmesine neden oldu (Siegel ve Saillant, 2009, ss. 320-321).

Bu noktada Amerika'da doğal felaketlerden zarar görenlerin genellikle göçmenler, Siyahiler, Kızılderililer ya da yoksullar olması tesadüfi değildir. Olası afetlere karşı yapılan kurtarma planlarında bu

¹¹ Filizlenen doğa dostu yaşam tarzı kültür teknoloji ve ideolojiler ise genellikle greenwashing (yeşile boyama) çerçevesi içerisinde eski değerlere katkı sunacak biçimde pazarlanmaktadır. Greenwashing için ayrıntılı bilgi için Toby Miller'in *Greenwashing Culture* adlı esere bakınız (Miller, 2018).

¹² Faber, geçimlerini toprak, su, orman ve diğer sağlıklı ekosistemlerden sağlayan halkların yaşadığı bu bölgelerin egemen sınıflara ve sermayeye ucuz hammadde kaynağı sağlamak için ellerinden alındığını belirttikten sonra bu küresel düzenin hizmetinde hayatta kalabilmek için çalışan geçim sektörünü oluşturan milyonlarca insanın ekolojik olarak riskli, doğal ve diğer afetlere yatkın bölgelere ya da iş aramak için şehrin gecekondularına çevresel tehdide açık bölgelere göç etmek zorunda kaldığını ileri sürer (Faber, 2008, s. 11).

insanlar öncelikli değildir. Kendilerini güvenceye almak için doğal felaketlerle aralarında bir set kurmaya çalışan şirketler, risk bölgelerine sosyo-ekonomik göstergeler ışığında yoksul insan ve dezavantajlı grupların yerleşmesini hedeflemektedir. Çünkü bu bölgeler tehlike anında ilk gözden çıkarılacak yerleşim yerleridir.

Vapor Trails adlı kurgu eserden anlaşıldığı üzere ne çevresel felaketlerden ders alınmakta ne de felaketlerden zarar gören gruplar değişmektedir. Daha önce dedesinin yaşadığı bölgeyi sel bastığı anlaşılan kişinin yoksul olduğu için yine aynı bölgede yaşamaya devam etmesi ve olası bir felakette onunda aynı senaryo ile kaçınılmaz bir biçimde karşı karşıya kalması dezavantajlı grupların ileride de çevresel felaketlerden zarar göreceği kimseler olmaya devam edeceklerinin göstergesidir. Çünkü çevreyi kirleten şirketler ve onların temsil ettiği yapı kendi çıkarları için bunun böyle devam etmesini istemektedir. Bu şirketler için öncelikli olan, seli önleyici setlerin inşa ve tamiri değil, dev gemilerini rahatça yüzdürebilecekleri yeni kanallardır.

Bununla birlikte Kim Stanley Robinson'ın yazdığı *Fifty Degrees Below* adlı kurgu eserde sel felaketlerine sebep olan şirketlerle ilgili dikkat çekici bir örnek paylaşılmaktadır. Buna göre birçok yerin sel neticesinde perişan olmasına karşın bölgenin alışveriş merkezi olan MALL'ın sanki hiç sel olmamış gibi bütün görkemiyle yükselmeye devam etmesi gerçekten ilginçtir (Robinson, 2007, s. 7). Bu olay doğal afetlere sebep olanların bunlardan etkilenmemek için nasıl bir planlama içinde oldukları ve kendilerini nasıl koruduklarını göstermesi bakımından da kayda değerdir.

Ekolojik tahriplerin onarılması ve kirliliğin ortadan kaldırılması çalışmalarında bu olaylardan en fazla zarar gören kesimlere öncelik verilmesi gerekirken yapılan planlamaların daha çok zengin insan ve ülkelere yönelik olması ilginçtir. Ayrıcalıklı kesimler, doğayı tahrip etmeleri neticesinde nedeni oldukları çevresel adalet(sizliğin) refahından pay alırken, yoksul kesimler bunların olumsuz sonuçlarıyla karşı karşıya bırakılmakta ve çözüm odaklı adımlardan da öncelikli olarak zengin ülke ve kişiler faydalanmaktadır. Karen Dionne'nin yazdığı *Boiling Point* adlı kurgu eserindeki şu satırlar bu ikileme işaret etmesi yönüyle önemlidir:

Aslında her jeo-mühendislik çalışmasından birileri faydalanırken, birileri de buna bağlı olarak güçlü soğuk hava dalgaları ve kuraklıktan mustarip olacak. Sence jeo-mühendislikten kim kazançlı çıkacak, bu sözde çözümleri uygulamaya koyan zengin uluslar mı yoksa bunun sonuçlarıyla uğraşmak zorunda kalacak olan fakirler mi? (Dionne, 2011, s. 212)

Devlet ya da özel teşebbüs eliyle planlanan çevre koruma çalışmalarının amacının da aslında çevreyi eski haline döndürmekten ziyade çevreyi kirleten şirketlerin çalışmalarını kolaylaştırıcı adımlar olduğu, bunu da çevreyi koruma bahanesiyle yaptıkları anlaşılmaktadır. Karl Hiaasen'nin yazdığı *Skinny Dip* adlı kurgu eserde ele alınan bu konu, devlet tarafından yürütülen çevre koruma-restorasyon çalışmalarının aslında çevreyi kirleten sistemler için destek teşebbüsüne nasıl dönüştüğünü göstermesi bakımından kayda değerdir. Florida'nın Everglades bataklığının birtakım aç gözlü spekülörler tarafından imar, tarım ve turizme açılarak nasıl yok edildiğine değinen bu kurgu eserde, para kazanmak için önce doğanın nasıl umarsızca tahrip edildiği ve tahrip edilen doğanın restorasyon projeleri üzerinden ekosüç işleyenlerin kendi çıkarları doğrultusunda tekrardan nasıl sömürüldüğü gözler önüne serilmektedir. Kurgu eserde belirtildiği üzere tarihi, doğal ve ekolojik döngülere aldırılmadan bazı alanların tarım, sanayi ve belediyeler için su rezervuarlarına dönüştürülmesi, nehirlerin üzerinden otoyollar geçirilerek akışlarının kesintiye uğratılması, akarsuların gübre, böcek ilacı ve cıva ile kirletilmesi, sel baskınlarından/taşkınlarından kurtulmak için yüzlerce kilometre uzunluğunda kanallar kazılması ve su seviyesini manipüle edecek pompa istasyonları kurulması gibi hamlelerle vahşi yaşam, sulak alanlar ve bataklığın muhteşem dokusu yok edilmektedir. Fakat kuraklık ve kirliliğe yenik düşen Everglades'in yüzde doksanının kaybedilmesi sonucunda servetlerinin tehlikeye girdiğini gören çevre suçluları ile bu yıkıma yardım eden politikacılar, buna neden olan sanki kendileri değilmiş gibi, Everglades'in ne pahasına olursa olsun korunması için kampanya başlatmıştır.¹³ Everglades'in kurtarılması için faaliyet gösterenler arasında, seçim kampanyası için vahşi

¹³ Çevreyi tahrip eden şirketler seçim kampanyalarında parti ayrımı yapmaksızın önemli partilerin siyasi adaylarını desteklemekte ya da kendilerine yakın adayların bu partilerden seçilmesini sağlayarak kendi lehlerine çalışmalarını

hayattaki canlılarla düzmece fotoğraf çektiren politikacılar, restorasyon projesini kendi lehine çevirmek için Vali'nin seçim kampanyasına bağışta bulunup ona özel uçağını tahsis etmekten kaçınmayan, on üç bin dönümlük marul, lahana, tatlı mısır, domates, turp, hindiba, maydanoz tarlalarının sonsuza kadar ucuz yoldan sulanmasını garantiye almaya çalışan Samuel Johnson Hammernut gibiler mevcuttur (Hiaasen, 2004, ss. 91-92). Bununla birlikte *Skinny Dip* adlı kurgu eserde restorasyon çalışmalarındaki ranta da dikkat çekilmektedir. Everglades'in restorasyonu için devletten alınan paranın birileri tarafından paylaşıldığı vurgulanmaktadır:

Sekiz milyar dolar pis kokular yayan acayip büyük bir tutardı. Red Hammernut, bu paranın en az üçte birinin lobiciler, avukatlar, danışmanlar ve hatırı sayılır mevkideki politikacılarca kayrılan ihale fesatçıları tarafından alınacağını hesapladı (Hiaasen, 2004, ss. 91-92).

Skinny Dip'te ele alındığı üzere Hammernut gibiler tarafından tahrip edilen Everglades'in restorasyon çalışmaları da politikacılar için göstermelik bir teşebbüsten ibarettir. Zira ayrılan bütçe ve atılan adımlar, hiçbir şekilde Everglades'in eski haline döndürülüp korunmasına yönelik olmayıp daha çok Hammernut gibi şirket sahiplerinin ticari çıkarlarına yöneliktir. Bu durum doğal afet ve restorasyon çalışmalarında alınan kararlar ve uygulanan planların yansıyan sonuçları bakımından çevresel adaletsizlik bağlamındaki paradoksun bir diğer boyutuna işaret etmektedir.

Nesillerarası Çevresel Adaletsizlik

Mevcut neslin, çevresel yarar ve zarar bakımından gelecek kuşaklara karşı sorumlu olup olamayacağı çevresel adaletin üzerinde durduğu diğer bir konudur.¹⁴ Doğa insan ilişkilerindeki mevcut tavrın gelecek kuşaklara karşı sorumluluk doğrultusunda değiştirilmesi ya da iyileştirilmesi yine çevresel adalet kapsamında tartışılmaktadır. *Vapor Trails* adlı ekokurgu eserde çevresel adaletin kuşaklararası boyutu Jacob ve Burnside adlı karakterler arasında geçen diyalog aracılığıyla şöyle ele alınmıştır:

Bak, sadece birkaç nesil sürecek bu yüksek konsantrasyonlu enerji kaynaklar sayesinde çok rahat bir yaşam sürüyoruz. Bunu muhteşem bir parti yapıyoruz gibi düşünebiliriz. Fakat parti biter bitmez, geriye kalan, gelecek nesillerin her şeyi temizlemesi ve onlara bıraktığımız az şeyle hayatta kalmaya mücadele etmeleri olacak [...] Bir ya da iki neslin bu durumun keyfini muhteşem bir şekilde sürmesi gibi, ama bunu yaparken, yeryüzünün (yeryüzünde ne var ne yoksa) tüm besinini de öylesine sömürürler ki kendilerinden sonra geleceklere elbette kendi çocuklarına hiçbir şey bırakmazlar (Siegel ve Saillant, 2009, s. 88).

Jacob'un doğanın tahribine dikkat çekerek gelecek kuşaklara karşı olan sorumluluğun altını çizmesi çevresel adaletsizliğin bir boyutudur. Bu bakımdan doğayla olan ilişkimiz ve doğayı kullanım biçimlerimizin sadece mevcut kuşaklar arasında çevresel adaletsizliğe neden olmadığı, aynı zamanda gelecek kuşakları da etkilediği açıktır. Yerlilere ait olduğu iddia edilen, “*Yeryüzü bize atalarımızdan miras kalmadı, onu çocuklarımızdan ödünç aldık.*” ifadesi bu yaklaşımın net bir özeti gibidir. Bu bağlamda yeryüzünde gerçekleştirilen her eylemin, takınılan her tavrın ve dahası sessiz kalınarak yapılmasına göz yumulan her ekosüçün gelecek kuşaklar üzerindeki yıkıcı etkisi kaçınılmazdır. Tıpkı maliyet ve zararların dışsallaştırılması sürecinde en büyük bedellerin doğaya ve yoksullara ödetilmesi mantığında olduğu gibi

sağlamaktadırlar. Yine benzer şekilde bu şirketler ve kişiler halkla ilişkiler firmalarına, düşünce kuruluşlarına, araştırma merkezlerine, vakıflara ve politika enstitülerine finansal destek sağlayıp kendi çıkarlarının korunmasını amaçlamaktadırlar (Faber, 2008, s. 8).

¹⁴ Gelecek kuşaklara sorumluluk ve kuşaklararası adalet ile söz konusu argümanlara karşı yöneltilen başlıca eleştiriler için bkz. Hasan Ünder *Çevre Felsefesi*, 136-138 (Ünder, 1996, ss. 136-138). Ayrıca White, eko-insan hakları veya ekolojik vatandaşlığın mevcut nesillerin gelecek nesillerin varlığını ve yaşam kalitesini tehlikeye atmayacak şekilde hareket etmesi gerektiği anlamına geldiğini ileri sürer (White, 2008, s. 13).

burada da bedelin gelecek kuşaklara aktarılması öngörülmekte ve bu tür sorunları bir şekilde onların çözmeleri beklenmektedir. Romanda Burnside aracılığıyla dile getirilen gelecek kuşakların keskin zekâları sayesinde çevre sorunlarını kolayca çözebileceği inancı da ironi ya da iyimserlikten başka bir şey olmasa gerektir. Gelecek nesillere bırakılan bu sorunlar onların kendi tercih ve iradeleri dışında ortaya çıkan uğraşmak zorunda kalacakları zorlu bir görev olarak gözükmektedir.

Sonuç

Oluşturdukları çevresel adetsizliklerle çevreyi katleden ve katlettikleri çevreden oluşan haksızlıkların avantajından yararlanmayı bilen bu yapı tüm bunları göz ardı edip yarattıkları haksızlıklar için bir sorumluluk duymak yerine aymazlıklarını ve sinsiliklerini bir adım daha öteye giderek çevreciliğin ancak kendileriyle var olabileceğini ileri sürerek çevresel adalet bağlamındaki paradoksların boyutunu farklı bir noktaya taşıyabilmektedir. Bu bağlamda çevreyi kirleten şirketler doğal varlıkların ve ortamın kendisinden ziyade hazırlayacakları şirket sosyal sorumluluk ve/veya sürdürülebilirlik raporlarına daha fazla önem vermektedirler. Söz konusu kurum ve şirketler bu raporları bir bakıma kendilerini aklamının yanı sıra çevreyi katleden kendilerinin çevrecilik için ne kadar hayati bir öneme sahip olduğu algısının yayılması için dâhi kullanabilmektedir.

Vapor Trails adlı ekokurgu eserde başta Ekvador ve Afrikada'ki bazı ülkelerde neden oldukları çevresel felaketler ve iş ortaklarının nüfuzunu devam ettirmek için seçimleri nasıl manipüle ettikleri hakkında hiçbir bilgisi olmayan şirketin sosyal sorumluluk raporunda, şirketin çevre sorumluluğuna dair yetersiz girişimlerinin çarpıtılmış gerçeklerle, samimiyetsiz, örtmece dolu bilgilerle mümkün olan en iyi şekilde nasıl yansıtıldığına yer verilmektedir. Raporun bir parçası olarak hazırlanan tanıtım sunumundaki mesajlardan bazıları şu şekildedir:

Doğa koruma alanlarının, Houston şehir merkezindeki okul çocuklarının, bakir ormanların ve bozulmamış göllerin resimleri ile başladı. Sonra sahne, ciddi, yakışıklı bilim adamlarının mikroskoplardan ve dönen beherlerden bakan çekimlerine kaydı; bu sırada tatlı ses, Splendid'in doğanın hazinelerini ve hepimizin zevk almaya başladığı yaşam kalitesini korumaya olan bağlılığından bahsetti. (Siegel ve Saillant, 2009, s. 385)

Çevreye zarar veren şirketler, ekokurgu eserde belirtildiği üzere kimi zaman kendi çalışanları tarafından da itiraf edildiği gibi, işledikleri çevre suçlarını çevrecilik kılıfı altında gizleyebilmek için sayıca da çok az olan çevresel sorumluluk projelerini, mümkün olduğu kadar iyi pazarlama derdindedir. Çevre koruma örgütlerine yapılan yüklü yardımlar, teşhir amaçlı küçük hatıra ormanları ve holding binalarındaki geri dönüşüm üniteleri gibi karmaşık, çok boyutlu ve ciddi çevre sorunlarını çözmekten uzak basit adımların, ilgili şirketler adına kamuoyunda çevreci şirket izlenimi uyandırmaktan başka amacı olmadığı anlaşılmaktadır. Şirketlerin bu tür faaliyetlerini reklamlarla yüksek tondan duyurması da yaptıkları işin özde değil “sözde” olduğunun farklı bir göstergesidir. Bu doğrultuda desteğe muhtaç çevre koruma örgütleri, çevreyi kirleten şirketlerin kendilerine yaptıkları destekler nedeniyle, seslerini çıkarmamakta, hatta onları takdir eden adımlar dahi atmaktadır. *Skinny Dip* adlı ekokurgu eserde Everglades'in tahribatında ve kirletilmesinde en önemli rollerden birini oynayan Red Hummernut'un çevre örgütünün yerel birimi tarafından takdir edilmesi durumun vahametini ve ulaştığı paradoksu gözler önüne sermesi bakımından oldukça düşündürücüdür: “*Yerel Sierra Kulübü [çevreyi kirleten] Red Hummernut'a bir plaket vermiş ve onuruna bir selvi fidesi dikmişti*” (Hiaasen, 2004, s. 127). Bir tür karamizahı andıran bu duruma diğer eserlerde de rastlamak olayın geldiği boyutun anlaşılması adına bir fikir verebilir. Çevreyi kirleten şirketlerin bu göstermelik çevrecilikleri ve onların çevre koruma örgütleri tarafından onurlandırılışı *Vapor Trails* adlı kurgu eserde “pis kokular yayan bir domuzun parfümlenmesi” şeklinde ifade edilmektedir (Siegel ve Saillant, 2009, s. 241).

Diğer taraftan Lindsay G. Arthur, Jr.'ın yazdığı *Litigators* adlı kurgu eserden anlaşıldığı kadarıyla çevreyi kirleten şirketlerin kamuoyu üzerindeki algı çalışmalarından biri de çevreyi koruyan yegâne odağın kendileri olduğudur. Çevre koruma örgütlerinden aldıkları ödüllerle özgüven kazanan bu şirketler, çevreyi

koruma işinin büyük ölçüde kendileri tarafından gerçekleştirildiğini iddia ederek şirketlerine bir zarar gelmesi durumunda asıl zarar görenin kendilerinden çok doğa olacağını zihinlere kazımak istemektedir:

Bu işin üzücü kısmı ise şu. Biz gerçekten harika bir ürüne sahibiz. P-27 çevreyi daha güvenli yapacak. Eğer biz kaybedersek, çevre de bizimle kaybedecek. (Arthur, 2005, s. 99)

Bu bağlamda ortaya çıkan diğer bir paradoks ise ekoyokedicilerin hem çevreyi kirletmenin zorunluluğunu vurgulamaları hem de kendilerini en çevreci kurum olarak göstermekten geri kalmamalarıdır. Çevreyi kirleten şirketler, işledikleri çevre suçlarının aslında gerekli olduğu izlenimini uyandırmak için çeşitli bahaneler uydurmakta ve gerek yasal gerekse yasadışı bazı yöntemlere başvurmakta çekinmemektedir. Bu bahanelerin başında ülkenin ilerlemesi için çevrenin kirletilmesinin kaçınılmaz olduğu gelmektedir. Çevreyi kirleten şirketler yeri geldiğinde gücün, zenginliğin, sağlığın ve vatandaşlarının hayat kalitesini yükseltmenin ancak çevrenin kirletilmesi sonucunda mümkün olabileceğini iddia etmektedir. İnsanlara aslı ihtiyacı olmayan şeyleri ihtiyaçmış gibi sunan ya da ihtiyacından çok daha fazlasını tüketmeye zorlayan egemen ekonomik sistemin parçası konumundaki şirketler, lüks bir hayata ulaşmak isteyen ya da hayatta kalmaya çalışan bireyleri çevrenin kirletilmesine ses çıkaramaz duruma getirmektedir. Çevreyi kirleten şirketlere göre bugünkü teknoloji ve uygarlık düzeyine ancak çevrenin tahrip edilmesiyle ulaşılmıştır. Şayet daha fazla ilerleme isteniyorsa çevre sorunlarının sineye çekilmesi kaçınılmazdır. Kimi zaman ilerleme ve lüks bir yana, insanların sıradan yaşamlarını devam ettirebilmeleri için bile çevrenin katlinin zorunlu olduğu çarpık fikri öne sürülmektedir. Her ne kadar fazla ilerleme adına olmasa da ulaşılan yaşam seviyesinin devamı için çevrenin kirletilmesi gerekliliğine işaret edilmektedir. Çevreyi kirleten şirketler, günümüzde insanın en temel ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için dâhi çevrenin tahrip edilip kirletilmesinin gerekliliğini ortaya koymaya çalışmak istemektedir. Bu bağlamda temel ihtiyaçların karşılanması için çevrenin kirletilmesi ve tahribatı meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Bu durumda kazan kazan¹⁵ mantığını ön plana çıkarılmaktadır. “Zengin, gelişmiş, ileri” toplumlar ve insanlar dünyadaki, ülkedeki veya bölgedeki ilerlemeyi çevreyi tahrip etme pahasına gerçekleştirirken bu ilerlemeden, gelişmişlikten ne kadar yararlanabildikleri şüpheli, “fakir, gelişmekte olan, ilerleme” aşamasındaki toplumlara ve insanlara ise çevre tahribatının külfetini üstlenme görevi verilmektedir. Gelişmişlik, ilerleme, medeniyet, zenginlik, refah ya da en basit anlamıyla yaşamda kalmak söz konusu olduğunda bunların oluşumunda payı az olduğu düşünülen toplum, grup ve kimselere kesilen fatura ya da biçilen kaftan çevre zararlarını göğüsleyerek gerekli bedeli ödemeleridir. Bu bakımdan suni olarak oluşturulan aş ve çevre ikileminde bırakılan devletler, uluslar, topluluklar ve bireyler kendilerine düşen oranda çevre tahribatına izin verebilmekte, destek ve gönüllü olmakta veya mecbur kalabilmektedir. Diğer bir ifadeyle çevreyi kirleten şirketler insanları ya yaşamayı ya da çevrenin tahribatına izin vermeyi seçme paradoksunda gidip gelmeye zorlayabilmektedir. Çevre adaleti hususunda ön plana çıkan ise küresel boyuttaki çevreden bu nemalanma durumu ile oluşan külfetin sözü edilen tüm seviye ve gruplarda eşit olarak uygulanmamasıdır. Durumu gezegende bulunan insan dâhil tüm varlıklar açısından değerlendirdiğimizde ise haksızlık ve adaletsizliğin ulaştığı boyut insan ve diğer varlıklar arasında daha da vahim eşitsizlikleri, dengesizlikleri ve orantısızlıkları ortaya koymaktadır.

Çevre mücadelesinde çevresel adalet bağlamında oluşturulan paradokslara takılıp fasit daire içerisindeymişçesine hareket edip hatta koşturup ancak mesafe katedememek yerine paradoksun oluşma nedeni ve kimler tarafından oluşturulduğu sistematığıne yönelmek söz konusu mücadeleyi farklı açıdan ele alma gerekliliğini ortaya koyabilir. Çevresel adalet çalışmalarında sosyo-ekonomik sorunlarla çevre sorunlarını ayrı ayrı ele almaktansa mümkün olan her koşulda bunları birlikte ele alma pratikliği çözüm yolu arayışlarına alternatif seçenekler getirebilir. Çevresel adalet çalışmaları birini diğerine tercih ettirme

¹⁵ Maksimum kişi için maksimum yarar bakış açısına göre yoksullara ekonomik durumlarını iyileştirmek adına çevreyi kirleten tesislere ve çöplüklere ev sahipliği yapma fırsatı verilmelidir. Bu durumda yoksullar ekonomik gelir uğruna pis koku, artan trafik ve gürültü gibi sorunlarla yaşamayı kabul edebilir. Diğer taraftan ekonomik rahatlığa sahip olanlar da bu çevre sorunlarından kurtulmuş olur. Bu bağlamda söz konusu değiş tokuş iki taraf için de kazan kazan durumu oluşturur (White, 2008, ss. 16-17).

kurnazlığı yerine ikisini birden aynı anda en iyi şartlara getirebilme anlayışı ve olasılığının daha kuvvetli bir şekilde tartışılmasına imkân verebilir¹⁶. Bu paradoksların ve fasit dairenin sorgulanması söz konusu paradoks ve fasit daire kıskacından kurtulmak için paradoks ve fasit dairenin dışına çıkacak yolların aranmasına katkıda bulunabilir.

Çıkar çatışması:	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Mali destek:	Yazar bu çalışma için mali destek almadığını bildirmiştir.
Etik kurul onayı:	Yazar bu çalışmada etik kurul onayına gereksinim duymadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Adair, L. (2004). *Snakewater affair*. Deseret Book.
- Adamson, J. (2017). Roots and trajectories of the Environmental Humanities: From environmental justice to Intergenerational Justice. *English Language Notes*, 55(1-2), 121–134.
- Arthur, L. G. (2005). *The litigators* (1st ed.). Scarletta Press.
- Ataöv, T. (2009). *Kapitalizm ve çevre: Kapitalist emperyalizmin çevre soygunu*. İleri Yayıncılık.
- Barbash, T. (2002). *The last good chance* (1. Bs.). Picador USA.
- Baxter, B. (2005). *A theory of ecological justice*. New York: Routledge. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&scope=site&db=nlebk&db=nlabk&AN=115087> adresinden erişildi.
- Beck, U. (2011). *Risk toplumu: Başka bir modernliğe doğru* (Özdoğan, K-Doğan, B, Çev.). İthaki.
- Black, M. A. (2007). *A killing frost*. Leisure Publishers Group UK
- Buckner, M. M. (2008). *Watermind*. Tor.
- Delinsky, B. (2006). *Looking for Peyton Place*. Pocket Books.
- Dionne, K. (2011). *Boiling point*. Jove Books.
- Faber, D. (2008). *Capitalizing on environmental injustice: The polluter-industrial complex in the age of globalization*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Fanon, F. (2007). *Yeryüzünün lanetlileri*. (Ş. Süer, Çev.). Versus.
- Figueroa, R. ve Mills, C. (2001). Environmental justice. D. Jamieson (Yay. haz.), *A companion to environmental philosophy* içinde (ss. 426-438). Blackwell Publishers.
- Francis, J. (2003). *Old poison*. IUniverse, Inc.
- Greer, L., Bender, M., Maxson, P. ve Lennett, D. (2006). Cıvanın küresel yaygınlığını azaltmak. L. Starke (Yay. haz.), *Dünyanın Durumu* içinde (ss. 99-117). Tema Vakfı.
- Gupta, A. (1993). *Üçüncü dünya ülkelerinde çevre ve kalkınma*. (Ş. Alpagut, Çev.). Kabalıcı.
- Harrison, P. (1993). *3. dünya ve ekoloji*. (C. Cerit, Çev.). Pınar.
- Hiaasen, C. (2004). *Skinny dip*. Alfred A. Knopf.
- Krech, S. (1999). *The ecological Indian: Myth and history*. W.W. Norton & Co.
- Miller, T. (2018). *Greenwashing culture*. Routledge.
- Nixon, R. (2013). *Slow violence and the environmentalism of the poor*. Harvard University Press.
- Pınar, H. (1991). Yeni bir çevre sorunu: Kirlilik dışıyatımı. (ss. 138-141). Türkiye Çevre Sorunları Vakfı.
- Rhodes, E. L. (2005). *Environmental justice in America: A new paradigm* (1. Bs.). Indiana University Press.
- Robinson, K. S. (2007). *Fifty degrees below*. Bantam Books.
- Siegel, R. P. ve Saillant, R. (2009). *Vapor trails*. S.I.: s.n.].
- Szasz, A. (1999). *EcoPopulism: Toxic waste and the movement for environmental justice*. University of Minnesota Press.

---

¹⁶ Szasz, toplumların, iş ve çevre arasında tercih yapmayacağı, bir tarafın kazancının diğer tarafın kaybı olmayacağı ekonomik kalkınma modellerine sahip olabileceğini ileri sürer (Szasz, 1999, s. 151).

Tanuro, D. (2011). *Yeşil kapitalizm imkansızdır* (V. Yalçintoklu, Çev.). Habitus Yayıncılık.

Ünder, H. (1996). *Çevre felsefesi: Etik ve metafizik görüşler*. Doruk.

White, R. D. (2008). *Crimes against nature: Environmental criminology and ecological justice*. Willan.

Wishnia, K. J. A. (2001). *The glass factory*. Signet.